

**BYUDJET MABLAG‘LARINI NAZORAT QILISHDA RAQAMLI
TEKNOLOGIYALARNING O‘RNI**

Ilmiy rahbar: “Iqtisodiyot” kafedrası assistenti

F.A.Rustamova

Jo‘rabekov Tal‘atbek

Andijon davlat texnika instituti Iqtisodiyot yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Byudjet mablag‘laridan foydalanish jarayonini nazorat qilishda zamonaviy texnologiyalar, jumladan, elektron byudjet tizimlari, avtomatlashtirilgan moliyaviy monitoring, blokcheyn, sun‘iy intellekt va boshqa raqamli vositalar muhim rol o‘ynaydi. Ushbu vositalar orqali byudjet jarayonlarining shaffofligi, samaradorligi va nazorat darajasi oshirilmoqda.

Elektron byudjet tizimlari davlat va xususiy sektorda byudjet mablag‘larini rejalashtirish, taqsimlash va nazorat qilish jarayonlarini avtomatlashtirishga imkon beradi. Ushbu tizimlar yordamida moliyaviy ma‘lumotlar real vaqt rejimida yig‘iladi va tahlil qilinadi, bu esa qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi [1]. Elektron byudjet tizimlari orqali byudjet mablag‘larining sarflanishi to‘g‘risida aniq va shaffof ma‘lumotlar taqdim etiladi, bu esa korrupsiya va mablag‘larning noto‘g‘ri sarflanishi xavfini kamaytiradi.

Avtomatlashtirilgan moliyaviy monitoring tizimlari esa byudjet mablag‘larining harakatini doimiy ravishda kuzatishga imkon beradi. Bu tizimlar yordamida har bir xarajat va daromadning manbai va maqsadi aniqlanadi, shuningdek, byudjet rejalari bilan solishtiriladi. Avtomatlashtirilgan monitoring jarayoni natijasida muammolarni tezda aniqlash va zarur choralarni ko‘rish mumkin bo‘ladi. Bu esa resurslarning samarali boshqarilishi va byudjet maqsadlariga erishishni ta‘minlaydi.

Blokcheyn texnologiyasi byudjet mablag‘larining harakatini shaffof va xavfsiz tarzda qayd etishga yordam beradi. Blokcheyn yordamida har bir tranzaksiya o‘zaro bog‘langan va o‘zgartirilishi mumkin bo‘lmagan ma‘lumotlar

bazasida saqlanadi. Bu esa mablag'larning qanday sarflanishini kuzatishni osonlashtiradi va har qanday noto'g'ri harakatlarni aniqlash imkoniyatini oshiradi. Shu bilan birga, blokcheyn texnologiyasi orqali amalga oshiriladigan xaridlar va xizmatlar uchun to'lovlar avtomatik ravishda bajarilishi mumkin, bu esa jarayonni tezlashtiradi va inson omilidan kelib chiqadigan xatolarni kamaytiradi.

Sun'iy intellekt (SI) esa katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. SI algoritmlari yordamida byudjet mablag'larining sarflanishi bo'yicha prognozlar tuzish, xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy risklarni baholash mumkin. Sun'iy intellekt yordamida xarajatlar tendentsiyalarini aniqlash va ushbu ma'lumotlardan kelajakdagi moliyaviy rejalashtirishda foydalanish mumkin. Bu esa byudjet jarayonlarini yanada samarali va maqsadga muvofiq qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, boshqa raqamli vositalar ham byudjet jarayonini nazorat qilishda muhim ahamiyatga ega [2]. Masalan, ma'lumotlar analitikasi yordamida moliya sohasidagi katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilib, samarali qarorlar qabul qilish imkoniyatini oshiradi. Raqamli platformalar orqali jamoatchilik fikrini o'rganish va byudjet sarf-xarajatlari bo'yicha fikr almashish imkoniyatlari yaratiladi.

Axborot texnologiyalari (AT) zamonaviy jamiyatda shaffoflikni ta'minlash, korrupsiya xavfini kamaytirish va mablag'lardan oqilona foydalanishni nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu texnologiyalar nafaqat davlat organlari va xususiy sektorda, balki fuqarolar jamiyatida ham iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini oshirishga yordam beradi.

Birinchidan, axborot texnologiyalari shaffoflikni ta'minlashda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Elektron tizimlar va platformalar orqali moliyaviy ma'lumotlar, xarajatlar va daromadlar haqidagi ma'lumotlar real vaqt rejimida taqdim etiladi. Masalan, davlat byudjeti bo'yicha ma'lumotlarni onlayn platformalarda joylashtirish fuqarolarga ularning mablag'lari qanday sarflanishini kuzatishga imkon beradi. Bu shaffoflik davlat organlari faoliyatiga jamoatchilik nazoratini kuchaytiradi, natijada korrupsiya va noqonuniy harakatlarga qarshi kurashishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Ikkinchidan, axborot texnologiyalari korrupsiya xavfini kamaytirishga yordam beradi. Blokcheyn texnologiyasi kabi innovatsion yechimlar yordamida har bir moliyaviy operatsiya shaffof va o'zgartirilishi mumkin bo'lmagan tarzda qayd etiladi. Blokcheynning asosiy afzalliklaridan biri shundaki, uning ma'lumotlari markazlashtirilmagan tizimda saqlanadi, bu esa har qanday manipulyatsiya yoki soxta ma'lumotlarni kiritish imkoniyatini kamaytiradi. Shuningdek, elektron tenderlar va raqamli xarid tizimlari orqali davlat xaridlaridagi korrupsiyani kamaytirish mumkin. Ushbu tizimlar yordamida tender jarayonlari avtomatlashtiriladi, bu esa ishtirokchilar sonini oshiradi va raqobatni kuchaytiradi.

Uchinchidan, mablag'lardan oqilona foydalanishni nazorat qilishda axborot texnologiyalarining roli juda muhimdir. Avtomatlashtirilgan moliyaviy monitoring tizimlari orqali har bir xarajatni kuzatish va tahlil qilish mumkin. Bu tizimlar yordamida byudjet mablag'larining sarflanishi bo'yicha aniq ma'lumotlar yig'iladi va tahlil qilinadi. Natijada, muammolarni tezda aniqlash va zarur choralarni ko'rish imkoniyati paydo bo'ladi. Masalan, sun'iy intellekt yordamida xarajatlar tendentsiyalarini aniqlash va kelajakdagi moliyaviy rejalashtirishda foydalanish mumkin. Bu esa resurslarning samarali boshqarilishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, axborot texnologiyalari orqali amalga oshiriladigan ma'lumotlar analitikasi moliya sohasidagi katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ma'lumotlarni tahlil qilish orqali moliya jarayonlari haqida chuqur tushunchalar olish mumkin, bu esa qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi va samaradorligini oshiradi. Shuningdek, raqamli platformalar fuqarolar bilan muloqotni osonlashtiradi. Fuqarolar o'z fikrlarini bildirish, byudjet sarf-xarajatlari bo'yicha fikr almashish imkoniyatlariga ega bo'ladi. Bu esa jamoatchilik ishtirokini oshiradi va davlat organlariga nisbatan ishonchni kuchaytiradi.

O'zbekistonda raqamli nazorat tizimlarini joriy etish, xalqaro tajribalar asosida, davlat boshqaruvining samaradorligini oshirish, korrupsiyani kamaytirish va fuqarolar ishtirokini kuchaytirish maqsadida muhim ahamiyatga ega [3].

Raqamli nazorat tizimlari zamonaviy texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash orqali davlat va jamiyat o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashda yordam beradi. Quyida O'zbekiston uchun raqamli nazorat tizimlarini joriy etish istiqbollari va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

O'zbekistonda raqamli nazorat tizimlarini joriy etish uchun avvalo, samarali raqamli platformalarni yaratish zarur. Buning uchun davlat organlari va xususiy sektorda mavjud bo'lgan axborot tizimlarini integratsiyalash va yagona ma'lumotlar bazasini shakllantirish lozim. Masalan, davlat xaridlari va tender jarayonlarini onlayn platformaga o'tkazish, fuqarolarga ushbu jarayonlarni kuzatish imkoniyatini beradi. Bunday platformalar shaffoflikni oshiradi va korrupsiyaning oldini olishga yordam beradi.

Blokcheyn texnologiyasi raqamli nazorat tizimlarida ma'lumotlarning xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston davlat organlari va xususiy sektorda blokcheynni joriy etish orqali moliyaviy operatsiyalarni shaffof va izchil qayd etishi mumkin. Bu esa har qanday manipulyatsiya yoki soxta ma'lumotlarni kiritish imkoniyatini kamaytiradi.

Raqamli nazorat tizimlarida sun'iy intellekt va ma'lumotlar analitikasi qo'llanilishi muhimdir. Bu texnologiyalar yordamida katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish va moliya jarayonlaridagi tendentsiyalarni aniqlash mumkin. Sun'iy intellekt yordamida xarajatlarni optimallashtirish va kelajakdagi moliyaviy rejalashtirishda foydalanish mumkin.

Raqamli nazorat tizimlarini joriy etishda fuqarolar ishtirokini oshirish muhimdir. Davlat organlari fuqarolar bilan muloqotni osonlashtiradigan interaktiv platformalar yaratishi kerak. Bu platformalarda fuqarolar o'z fikrlarini bildirish, takliflar kiritish va davlat xarajatlari bo'yicha fikr almashish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Jamoatchilik ishtiroki davlat organlariga nisbatan ishonchni kuchaytiradi va shaffoflikni oshiradi.

Raqamli nazorat tizimlarini muvaffaqiyatli joriy etish uchun davlat organlarining xodimlarini ta'lim berish va malakasini oshirish zarur. Xodimlarga zamonaviy texnologiyalarni qo'llash bo'yicha treninglar tashkil etilishi kerak. Bu

nafaqat ularning bilimini oshiradi, balki raqamli tizimlardan samarali foydalanishni ta'minlaydi.

O'zbekiston xalqaro tajribalarni o'rganish va ulardan foydalanish uchun boshqa mamlakatlar bilan hamkorlikni kuchaytirishi lozim. Xalqaro tashkilotlar, masalan, BMT, Jahon banki va boshqa moliya institutlari bilan hamkorlik qilish orqali O'zbekiston raqamli nazorat tizimlarini rivojlantirishda tajriba almashishi mumkin.

Raqamli nazorat tizimlarining ahamiyatini keng ommaga yetkazish uchun ommaviy axborot vositalaridan foydalanish muhimdir. Ommaviy axborot vositalari orqali fuqarolarni raqamli tizimlarning afzalliklari haqida xabardor qilish, ularni jalb qilish va ko'ngillilik asosida ishtirok etishga undash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda raqamli nazorat tizimlarini joriy etish, yuqorida keltirilgan tavsiyalar asosida amalga oshirilsa, davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish, korrupsiyani kamaytirish va fuqarolar ishtirokini kuchaytirishga yordam beradi. Raqamli texnologiyalarni to'g'ri qo'llash orqali O'zbekiston o'z iqtisodiyotini yanada rivojlantirishi va jamiyat farovonligini ta'minlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Faxriddinovich, Elchiboyev Sirojiddin. "BYUDJET TASHKILOTLARIDA PUL MABLAG'LARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH. " *Научный информационный бюллетень* 6.1 (2025): 114-119.
2. Zayniddinovna, Xidirova Dilobar. "O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT BYUDJETI TUZILMASI ASOSLARI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR* 1.8 (2025): 666-669.
3. Abdusalomovich, Begalov Abdukadir. "BYUDJET TASHKILOTLARINI MOLIYALASHTIRISH TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISH. " *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting* 5.01 (2025): 353-361.